

ЛИТЕРАТУРНИТЕ ЈАЗИЦИ ВО СОВРЕМЕН КОНТЕКСТ

Д-р Виолета Николовска¹

Апстракт: Концепцијата на нацијата врзана за државата, карактеристична за 18. Век во Европа, денес е многу изменета. Економски најмоќните држави денеска не се еднонационални. Прашањето за јазикот, особено за службениот јазик, не може да се разгледува надвор од социјалниот контекст. Денеска светот се квалификува како „глобално село“, во кое современите стандардни јазици имаат потреба од јазична политика и јазично планирање. Во трудот ќе се осврнеме на некои поими кои се во врска со овие две научни и општествени дејности, како на пример јазичен статус и јазична култура. Укажуваме и на тоа дека стандардните јазици во современ контекст се соочуваат со слични проблеми.

Клучни зборови: нација, држава, јазик, јазичен статус, јазична култура

STANDARD LANGUAGES IN CONTEMPORARY CONTEXT

Violeta Nikolovska, PhD²

Abstract. The concept of the nation linked to the state, characteristic of the 18th century Europe, has changed a lot. States with powerful economies nowadays are not single nation states. The question of the language, especially the official language, cannot be viewed out of the social context. These days, the world is often qualified as “a global village” in which modern standard languages are in need of language policy and language planning, which involve both scientific and social activities. This paper discusses some concepts related to these two disciplines, such as language status and language culture. It is also pointed out that standard languages are currently faced with similar problems.

Key words: nation, state, language, language status, linguistic culture

¹ Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

² Faculty of Educational Sciences, “Goce Delchev” University, Shtip

1. Поимот нација во современ контекст (Вовед)

Светот во кој живееме се менува, се менува многу бргу. Расцепканоста на феуди ја замениле градови со концентрирано население, денес имаме не градови, туку мега – полиси, со број на жители колку што имаат некои држави. Концепцијата на нацијата, врзана за државата, карактеристична за 18. век во Европа, денес е значително изменета. Економски најмоќните држави денеска не се еднонационални: САД, Европската унија (па во поблиското минато и бившиот Советски сојуз). Кај овие држави, особено во САД, поимот „нација“ веќе различно се дефинира. Овој државен сојуз, САД, заедница на имигранти од раазлични национални идентитети, без поголема историска традиција, на светот му понуди нов концепт на нацијата, кој се врзува за животот во иста држава, а не за заедничкото потекло на луѓето и историската традиција. Со ова, веќе почна да се проблематизира поимот нација, кој нужно беше поврзан со поимот за идентитетот. Во новата држава, дефинирана како „сон за припадници на различни нации“, ваквото поимање на нацијата „американската нација“, беше прифатено многу лесно. Немаше натпревар за докажување на националната припадност, бидејќи немаше ниту „загорзена“ нација.

Европската унија е унија на држави (од различни нации), но со голема и силна традиција. Затоа, овде прашањето на националните идентитети мораше да биде решено, и тоа на праведен принцип, за да нема незадоволни членови. Повелбата за основни права на Европската унија, член 22, 2000 год (Charter of Fundamental Rights of European Union, Article 22, 2000, преземено од Th. Ricento, 2006), тоа и го овозможува: Унијата ќе ја почитува културната, верската и јазичната разновидност.

2. Службените јазици во социјален контекст

Прашањето на јазикот, особено на службените, официјални јазици во државите, не може да се разгледува надвор од општествениот, социјален контекст. Во 19. век, и до 19. век, лингвистите се занимавале со прашањето за чистотата на литературните јазици, со тоа кој ги расипува јазиците, како и со тоа зошто се менуваат, дали има чисти јазици или сите се во помала или поголема мера мешани. Дваесеттиот век во Европа, особено во поставките на угледната Прашка лингвистичка школа, го одбележа теориското третирање на прашањето за стандардните јазици и грижата за нив. Прашањата за

стандардниот јазик и природата на неговата норма (познато е во лингвистичката научна мисла тврдењето за нејзината еластична стабилност) добија третман на научна дисциплина. Грижата за стандардните јазици, за нивната норма, во науката за јазикот, особено во трудовите на оваа лингвистичка школа, доби сериозен, научен третман.

Социолингвистиката, како наука родена во втората половина на 20. век, на почетокот се занимаваше со тоа како одредени социјални феномени наоѓаат свој одраз во јазикот. Проблематиката на стандардните јазици никогаш не беше напуштена. Се разгледуваа фазите во развојот на литературнојазичната норма, јазичните идиоми што се бираат за норма на стандардниот јазик, процесите на кодификација на јазиците. Во метрополите, како на пр. градот Њујорк, се izdelуваа и изучуваа т.н. урбани дијалекти. Се вовеле поимот урбана дијалектологија. Тоа беше крајот на 20. век.

3. Актуелна слика

Денеска имаме друга слика. Многу се зборува за глобализација. Светот се квалификува како „глобално село“. Се прашуваме што се случува и што ќе се случи со различните јазици во ова „глобално село“. Се зборува за влијанието на социјалните феномени врз јазикот, но повеќе се зборува за јазична политика, јазично планирање. Повеќенационалните, моќни држави го рedefинираа проблемот на јазикот во државата., во општеството. Денес, современите јазици како да се паралелно официјални со еден светски јазик, а тоа е англискиот јазик. Да се задржиме на поимот „светски јазик“. Во нашата средина, можеби и се уште, ако требаше да донесете потврда за познавање на светски јазик, тоа можеше да биде покрај англискиот и некој друг јазик (на пр. рускиот). Денеска, се бара познавање на англиски јазик. Кога ќе се спомене светски јазик, се мисли на англиски јазик. Англискиот јазик стана јазик на комуникација во ова т.н. глобално село.

Интересен е фактот што ниедна вешташка творба за комуникација, како што беа јазиците од типот на есперанто, замислени како интернационални јазици, не успеа да заживее.

Она што ги зближува народите и во економски силните и во економски послабите држави, со свои национални, стандардни јазици е како да го решат проблемот со силното влијание на англискиот јазик во нивните јазици. Многу трудови, и во нашата средина, се напишани на оваа тема. Се дефинираат

областите во кои се среќаваат англизмите и се бараат одговори дали треба, колку треба и како треба да се заменуваат.

4. За јазичната свест како фактор за негувањето и развојот на стандардниот јазик

Секое време си носи свое обележје. Македонскиот јазик трпел влијание од грчкиот јазик, од турскиот, еден период од српскиот, и денес од англискиот јазик. Ова е уште еден прилог кон тоа дека чисти јазици нема. Само колкав фонд на француска лексика има во англискиот јазик! На овој начин се збогатува речникот на јазикот, но и странскиот, позајмен збор може да се употреби со една сосема нова, специфична нијанса на значењето, која ќе биде својствена само за него. Меѓутоа, тука е важен еден друг момент, што многу визионерски го забележа Б. Корубин уште во далечната 1969 година (Б. Корубин, 1969): „За стихијата и свеста во развојот на литературниот јазик“. Литературната обработка на еден јазик, вели Корубин во оваа статија, е воопшто свесна обработка (Б. Корубин, 1969, стр. 31). Прашањето е каква треба да биде таа свесна активност во развојот на литературните јазици? Пред да одговориме на ова прашање, да се задржиме малку на самото прашање: свесна активност во развојот на литературните јазици, а не само и ограничено: во развојот на нормата на литературните јазици. Во минатиот век, век на еднонационални држави (во кој државата се поврзуваше со нацијата), доволно беше да се зборува само за изборот на јазичниот идиом што ќе функционира како литературен јазик и за тоа каков треба да биде односот (првенствено на свесниот фактор, јазичните стручњаци) кон нормата на литературниот јазик. Денеска, во ова т.н. „Глобално село“, потребно е токму вака да се постави прашањето: „За стихијата и свеста во развојот на литературните јазици“. Ќе опстанат ли? Кои ќе опстанат? Зошто? Како да се зачуваат? Како да се негуваат? Секако, за да се одговорат овие прашања потребно е да дејствува свесниот фактор. А тој свесен фактор што е ако не е јазичната политика (во позитивна смисла, како стратегија, планирање) и јазичното планирање. Денеска, овие две нешта се споија во една научна дисциплина, која би можеле да ја оквалификуваме и како пост-социولينгвистичка.

Еден од поимите што се употребуваат во оваа дисциплина е поимот за јазичен статус. Во теоријата на јазична политика и планирање, под поимот јазичен статус се подразбира перципираната релативна вредност на еден јазик

која што е во врска со социјалната полезност на тој јазик. Според теоријата на јазична политика и планирање, социјалната полезност, вредност на јазикот, опфаќа два моменти: т.н. пазарна вредност на јазикот, како средство за комуникација во средината и низа субјективни карактеристики кои се во врска со општествената јазична култура (в. Th. Ricento, 2006, стр. 5). Ваквото поимање на јазичниот статус ја открива неговата реална улога во една социјална средина. Теоретичарите во оваа област нагласуваат дека статусот на јазикот не зависи исклучиво и неопходно од легалниот статус што јазикот го добива од државата преку извршните, законодавните и правните рамки. Тоа, според многу автори, е неопходниот минимум. Централните елементи во достигнувањето и градењето на јазичен статус се главно вонлингвистички и на некој начин супра – легални (бараат повеќе од законска одлука). Тука влегуваат естетски, психолошки, идеолошки фактори. Ова всушност и не е многу нова работа. И социолингвистите (в. M. Radovanović, 1979), кога ги дефинираа фазите по кои се доаѓа до стандарден јазик и неговата норма, зборуваа за 10 фази, од кои седум, се остваруваа по кодификацијата (пропишувањето) на нормата на стандардниот јазик: елаборација (разработка) на нормата, акцептуација (прифаќање) на нормата, имплементација (спроведување, примена) на нормата, експанзија (ширење) на нормата, култивација (негување) на нормата, а последните две фази се однесуваа на нејзиното преиспитување, на дејството на свесниот фактор во неа, кој секако треба да ја следи и правилно да ја насочува нејзината динамичност – евалвација на нормата и евентуално нејзина реконструкција.

Прифаќањето, ширењето и примената на нормата на еден стандарден јазик нема да се случат бргу и лесно, ако не се извршени претходно солидни анализи и истражувања, ако изборот на јазичниот идиом што ќе влезе како литературен јазик со своја норма од различни причини е погрешен. Тоа се феномени што зависат токму од естетски, социолошки, идеолошки и во крајна линија психолошки фактори.

Како што може да се види, култивацијата на нормата, општествената јазична култура, и во социолингвистиката, и во теоријата за јазична политика и планирање, се битен фактор во постигнувањето на јазичниот статус. Токму на ова поле треба да се ангажираат јазичните стручњаци, секако силно помогнати од соодветните државни институции.

5. Заклучок

Во современиов „глобален“ свет, веќе не е толку важно дали еден јазик е единствен официјален јазик во една држава или не (тоа може и да се промени). Важно е тој да се негува, да се одржува во здрав живот. Тука е потребно да се гради и соодветна јазична политика и јазично планирање, кои како што веќе видовме, израснаа во нови, сериозни научни дисциплини, со свои теориски и методолошки поставки.

Во оваа нова наука се употребува и терминот јазична екологија. Значи, во ова бурно време, пред нас се наложува не само да ги негуваме, туку и да ги заштитиме литературните јазици, бидејќи тие се дел од нашите идентитети и различности. Замислете само, колку би бил монотон еден свет во кој би исчезнале различностите!

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Б. Корубин, Јазикот наш денешен, *Наша книга*, Скопје, 1969.
2. М. Radovanović, “Sociolinguistika”, *BIGZ*, Beograd, 1979.
3. Th. Ricento (ed.), “An Introduction to Language Policy”, Blackwell Publishing, 2006.